

Др Глигор Станојевић

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ИСТОРИЈЕ БОКЕ КОТОРСКЕ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XVII ВИЈЕКА

Под Боком Которском у скоројој прошлости обично се подразумејавала она уска територија око самог мора која се од рта Кобиле, налик на неправилни четвороперни лист дјетелине, усијеца у сури и сурови црногорски крш, стварајући један од најдивнијих контраста мора и камена. Сама природа створила је Боку Которску недјељивом. Данас, када се прође Бококоторским заливом од Херцег-Новога до Котора, може нам изгледати невјероватно да су тај мали простор за пуна два вијека дијелила два страна освјача, један са истока а други са запада. Бока је сувише мала за два господара. Као да је каприс природе пратила политичка ђутљивост. Ту, на том малом простору, граничила су два свијета, два облика живота који су се искључивали, двије цивилизације — Исток и Запад. Била је то једна од најнеобичнијих граница на Балкану и у Европи уопште. Западну обалу Залива од Херцег-Новог до Рисна држали су Турци, а источну, од Пераста до Роса, Млечани. Затим, Грбаљ је припадао Турцима, а Будва, Љешевићи и Паштровићи Млечанима. Практично ова три насеља нијесу имала територијалну везу са осталим млетачким посједима у Боки Которској. Надомак млетачких градова Пераста, Котора и Будве била је турска територија. Таква је била млетачко-турска граница на данашњем Црногорском приморју после кипарског рата (1570—1573). Подјелом Боке Которске између двије државе, као јединствене географске, етичке и политичке цјелине, одмах се поставило и питање њеног уједињења под једну власт: турску или млетачку. Процес историјског кретања развијао се у том правцу. Напокон, то је пошло за руком Млечанима, као надмоћнијој поморској сили на Јадранском мору. Тек од пада Херцег-Новог под млетачку власт, 1687. године, почиње јединствена историја Боке Которске.

Оваква геополитичка карта Боке Которске за два вијека турске и млетачке владавине условила је низ економских и политичких особености које, на примјер, не срећемо на млетачко-турској граници у Далмацији. Херцег-Нови је био главно турско војно упориште у Боки, док је Рисан био прва турска габела. Одмах до Рисна, Пераст под млетачком влашћу развија се у

главно поморско и трговинско средиште Боке, док Котор остаје административни и политички центар Венеције и опасан канал млетачког утицаја на црногорска племена. Грбљани као турски солари уживају извјесне повластице. Насупрот њима, Паштровићи као млетачки крајишњаци имају још шире привилегије. Затим пет православних села такозваног збора св. Михаила: Луштица, Кртоли, Љешевићи, Богдашићи и Брда, имала су извјесна права под Млечанима. Такође и млетачки градови Котор, Будва и Пераст имају своје статуте. Општа карактеристика Боке Которске и под млетачком и под турском влашћу јесте разбијеност. Та подвојеност ових малих заједница тешко се пробија. Уско локално осјећање припадности је врло чврсто. Свако се грчевито држи својих права и повластица. Сукоби интереса преплићу се како под влашћу обје државе тако и између поданика једне и друге стране.

Дио Боке Которске под млетачком влашћу, територијално одвојен и удаљен од главних посједа Венеције у Далмацији, од самог доласка Турака у Боку, економски је био упућен на турску територију. Бока се привредно чврсто повезује с Албанијом и својим залеђем. Пераштани, Которани, Будвани, Паштровићи и други одржавају живу трговину с Албанијом. Они постепено, а нарочито Пераштани, постају трговачки посредници између Албаније, Далмације и Истре. Пераст се уздигао и обогатио на посредничкој трговини Албаније са Далмацијом и Венецијом. Тако је Бока Которска постала значајан привредни посредник између Албаније, Црне Горе и Херцеговине с Италијом. По свом геополитичком положају Бока је могла одиграти ту улогу. Тако је та мала млетачка територија, са свих страна укључена и испресјецичана турским посједима, постала стјечиште посредничке трговине. Поморска традиција, преимућство у трговачкој флоти и предузимљивост били су главни разлог да то није постала турска него млетачка Бока. Турци у Боки нијесу изградили трговачку флоту ниги су били окренути према мору као млетачки поданици. Они су остали континенталци на морској обали.

Привредни интереси млетачких поданика чврсто их повезују с Турцима као и турске с Млечанима. Црна Гора и Грбаљ привредно су били упућени на Боку. Тако узајамни интереси млетачких и турских поданика руше вјештачке политичке границе. Ако у ово вријеме не може бити говора о Боки Которској као јединственој политичкој територији, може о Боки као јединственом привредном подручју. Али оно што је било у заједничком интересу млетачких и турских поданика, није било и у интересу њихових господара. Монопол на продају соли, од чега су Турска и Венеција убирале знатне приходе, био је често камен спотицања између ове двије државе, али то никада није пријетило добросусједским односима. Било је и других, много дубљих сукоба између Турске и Венеције у Боки, који су потресали ту минијатурну, али експлозивну територију. Заједнички интереси млетачких и турских поданика условили су једну подношљиву

атмосферу. Да се свијет у том казану крвио до краја, живот би био немогућ. Било је свађа и сукоба, али они никада нијесу угрожавали опстанак људи. Бока је политички била подијељена, али под млетачком и турском влашћу живио је један исти народ који је могао наћи заједнички језик. Отуда, и поред супротности које су изгледале непремостиве, два свијета лако се прилагођавају и навикавају један на други. Наш народ у Боки под влашћу два страна освајача даје тон историјском збивању у ово доба.

I

Дио Боке Которске под млетачком влашћу у првој половини XVII вијека могао је имати око 18.000 становника, док је под турском влашћу било знатно мање становништва. Тај мали број људи, подвојен друштвеним положајем и разним повластицама и проавима, живио је на једној оскудној и сиромашној земљи која ни уз највећи људски напор није могла обезбиједити исхрану становништва ни за неколико мјесеци. Општа биједица ударила је печат цјелокупном животу села и града, без обзира на друштвену припадност. Богатством се једино истицао Пераст. Оскудност земље гонила је људе да на мору траже средства за живот. Зато се највећи број Бокелеља посветио морепловству. Природа је ставила човјека пред дилему: или да скапа у подножју кршевитих планина или да на мору нађе средства за живот. Зато је море за Бокелеља постало извор живота и отворило им пут у широки свијет. Сви Бокелељи на неки начин били су везани за поморство. Шкртост природе гурнула је Бокелеље на море.

Пераст је био најпознатије поморско насеље у Боки Которској. Са својом трговачком флотом од преко 60 бродова, од којих су неки били преко 400 бота носивости,¹ Пераст је могао да издржи трговачку конкуренцију и Турака и Дубровчана. Пераштани, очеличени у сталним сукобима с Турцима и другима, у сталним напорима савлађивања морске стихије, постају најнеобузданији млетачки поданици. Которски провидур Антонио Гримани каже за њих: „Овај свијет из Пераста, колико је вјеран и одан Вашој Узвишености, толико је ратоборан и у неким приликама много осјетљив, спреман да се цио покрене за најмањи њихов интерес и због такве жестине прије се може назвати горопадан и неукротив свијет, него друкчије“.² Крвили су се с Новљанима, Ришњанима, Улцињанима, Будванима, готово са свим млетачким и турским поданицима у Боки Которској. Сваки сукоб Пераштана са било ким доводио је до прекида трговине, што је тешко погађало привреду млетачке Боке. Исти провидур Гримани каже да су Пераштани дуже времена били у крви с Улцињанима, што је довело не само до неприлика на граници „него је потпуно скре-

¹ Archivio di Stato di Venezia (хир. — А. С. В.) Collegio V. Из релације Ђустинијана Белење од 25. новембра 1622.

² А. С. В., Dalm. Rett., ф. 1, Котор, 10. јуна 1602.

нуло трговину с пута и дошло је до прекида трговине ових градова с оним обалама“. Заузимањем провидура дошло је до измирења и Улцињани су одмах почели да довозе жито у Котор.³

Пераштани су одржавали живу трговину са новским Турцима и ступали с њима у разна друга пословања. Которски провидур Ђовани Франческо Брагадин тачно је запазио да Пераштани „због помањкања земљишта и винограда узимају их од Новљана у закуп, и то уз трећину као најпогоднију форму за њих и имају с њима разна друга трговачка пословања и удружења у бродове што је (по моме схватању) врло непогодно“. Зато је провидур Брагадин позвао капетана и судије Пераста и савјетовао им да се одрекну таквих пословних веза с Новљанима. Они су казали провидуру „да неки од њих су слободно купили земљу и винограде са султановом хићимом и да не би знали како би се тога одрекли без њихове тешке штете“.⁴ Штавише, Пераштани су морали да подигну млин на турској територији који је коштао 1500 дуката. Због великог броја имања која су Пераштани имали на турској земљи, провидур Франческо Морозини је казао за њих: „Чини ми се да су они више турски поданици него Ваше Узвишености“. По његовом резновању то је био разлог што су се Пераштани показивали попустљиви према Ришњанима и Новљанима.⁵ Интерес је гонио Пераштане на компромис са својим сусједима које нијесу много марили, али то је било боље него свађе.

Имања Пераштана на турској територији обично су обрађивали турски поданици. Турци су толерисали то стање и ријетко кад су покушали да га измијене осим кад су сматрали да се Пераштани нијесу пријатељски понијели према њима. Почетком 1629. новске аге забранише својим поданицима да обрађују имања Пераштана, због чега су се ови на њих тужили у Цариграду. Пераштани протестоваше код новских Турака, али им они одговорише да су забранили својим поданицима „да се нико не усуђује да иде и обрађује винограде које ви држите у султановим мјестима“.⁶

Науспрот Турцима, Млечани су најстроже пазили да турски поданици стијечу непокретну имовину на њиховој територији. Када су Ришњани хтјели да подигну млин на ријечи Љутој, Млечани се пожалише у Цариграду и султан је наредио босанском паши да у Боку упуте „хитно два човјека на лице мјеста“, који ће испитати млетачке наводе и ако се утврди да се млин подиже на њиховој територији да се забрани његова изградња⁷.

³ Исто.

⁴ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 4, Котор, 28. јануара 1606.

⁵ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 7, Котор, 3. новембра 1608.

⁶ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 33. Котор, 19. фебруара 1629. Прилог писма новских ага од 16. фебруара.

⁷ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 452, Задар, 31. августа 1637. Прилог султанова фермана од јула.

Поред оваквих спорова било је и низ других, много значајнијих. Насупрот Пераштанима, Которани нијесу имали много сукоба с Турцима, али зато су се често спорили с њиховим поданицима Црногорцима.

Котор, смјештен на уском простору, у дну Бококоторског залива, био је најважнији млетачки град у Боки, иако можда најсиромашнији. Као утврђење, административно и политичко средиште провинције, град је имао изванредан значај за Венецију. Без Котора не може се ни замислити млетачка власт у Боки, нити она богата историјска збивања у његовом сусједству.

И Котор, као и остали градови Далмације и Боке под млетачком влашћу, имао је извјесну самоуправу, од које на крају владавине Венеције није остало готово ништа. Политичка власт у граду била је у рукама племства. У племићки савјет или велико вијеће (*communità*) улазили су сви чланови племства од 18 година живота. Велико вијеће бирало је мало тајно вијеће од девет племића који је засједавао и рјешавао без присуства млетачких представника. То је био најважнији политички орган у Котору. Поред ова два тијела постојало је и вијеће грађана (*università*) које је заступало интересе свога сталежа, али није имало неке власти. Испод ова два сталежа налазио се народ који није имао никаква права. Иако малобројни, племство и грађанство били су у честом сукобу. Такође је и унутар самих сталежа долазило до жучних распри. Довољна је била нека лична увреда па да се племство подијели у два непријатељска табора, опредјељујући се више по крвном сродству него из неких других мотива. Цијело которско племство било је у родбинском сродству, јер се женило само између себе. Кад би избио какав скандал, потресао би цијело которско племство.

Тако је средином XVI вијека Котором витлала олуја мржње која се годинама није смиривала. Готово цио град је био подијељен на два непријатељска табора. Сукоб је избио због несуђеног вјенчања. Которски племић Трифон Драго, који је тада био сопракрито, желио је да ожени свога рођака Камила Драга, сина покојног Луке. Избор је пао на Зван Бону, исто из племићке породице. Момак је пошао на виђење у кућу дјевојке, пољубио је, а из куртоазije и њену мајку. Послије тога момак је често навраћао у кућу своје вјеренице и догодиле су се „многе друге ствари које су биле јасан знак да је вјенчање требало да се обави“, како каже которски провидур и ректор Марин Пизани. Али догодило се оно што је мало ко очекивао: момак је оставио дјевојку, због чега се међу которским племством изродила велика кавга. Најближи рођаци дјевојке били су смртно увријеђени „и од тада није било више никада мира у овоме граду“. Послије низа личних и породичних обрачуна, у граду је преовладао опште мишљење да је једини пут смиривања разбукталих страсти да се Камило Драго ожени Боном. Которски провидур Пизани, да би смирио сукоб, наредио је момку да се ожени дјевојком. Камило је одбио наре-

ђење, али је понудио да се њоме ожени његов брат Зван Батиста, нудећи залогу од 3000 дуката ако његов брат не изврши обавезу. Међутим, дјевојка је одбила такво рјешење. Послије тога настала је још тежа ситуација. На Камила је вршен притисак са свих страна, али он је упорно одбијао брак. Многи Которани и представници млетачке власти шетали су се од Драгове до Бонине куће, али све је било узалудно. Затегнутост између двије породице расла је све више. Један племић из куће Бона убио је једног Драга изван града. Убиство је могло изазвати крвну освету невиђених размјера. Которски провидур Пизани, да би спријечио проширење сукоба, удаљио је главне вивновнике из града. Камило Драго је упућен у Верону, а Трифон и Бенето Болица у Венецију. Остали учесници овог породичног скандала који је потресао Котор кажњени су разним казнама.⁸

Ово је, изгледа, био један од већих скандала у историји Котора, која је текла без много унутрашњих и спољних промјена. Већи дио намирница Котор је подмиривао увозом из Албаније, Црне Горе и Херцеговине. Неродне године увијек су пријетиле глађу како Млечанима тако и Турцима. Такође, свака пријетња Турака из Херцег-Новог доводила је град у тежак положај. Када су Новљани због слабе љетине почели једноставно да грабе све што им падне шака и на копну и на мору, Котор је „остао просто опсједнут, јер нико нема смјелости да овдје дође с намирницама“, каже которски провидур Малпијеро.⁹ У самом граду осјећала се оскудица у свим намирницама. Млетачки најамници бјежали су у Херцег-Нови и Рисан, па чак прелазили и на ислам. Други су ступали као веслачи на бродове, „да не би биједно умрли од глади“.¹⁰ Неродица је погодила и житородне крајеве одакле су Которани увозили жито. Стање у Котору било је очајно. Почетком новембра 1622. представници свих политичких тијела Котора обратише се за помоћ Венецији. У молби се између осталог каже да ова територија „у најроднијим годинама не може удовољити за живљење више од два до три мјесеца; исто тако је и у сусједним крајевима, а нарочито у Албанији у којој је раније било жита у изобилју, не само за ове становнике, него је снабдијевала градове у Албанији и Истри. . . Сви се налазимо у тешком стању да се не може одржати у животу, осим за неколико дана, а сиротиња и нижи пук, заједно са цијелим окружјем, ни за један дан“. Даље се у молби наводи да они чије су куће због куте затворене добијају помоћ из магацина и да није тога „засигурно би, умрли ако не од болести, а оно од глади“.¹¹ Тако су Котор и цијела Бока пролазили једну тешку кризу, без наде у велику помоћ из Венеције.

⁸ А. С. В., *Consiglio dei Dieci*, ф. 273, Котор, 19. јуна 1559.

⁹ А. С. В., *Dalm. Rett.* ф. 25, Котор, 9. фебруара 1622.

¹⁰ А. С. В., *Dalm. Rett.* ф. 26, Котор, 15. априла 1622.

¹¹ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 27, Котор, 12. новембра 1622. Прилог без датума.

Котор као извозна лука није имао лазарета. Ове исте године, судије Малог тајног вијећа, представници Великог вијећа, три прокуратора и представници Вијећа грађана упутише једну делегацију од три члана у Венецију са захтјевом да се подигне лазарет у Котору. Као главни разлог отварања лазарета Которани наводе санитарне потребе и финансијску корист од разних дација на робу која би у случају изградње лазарета стизала у Котор. Трошкови за изградњу лазарета износили би око 1500 дуката, што би финансирала Венеција, пошто они немају никаква прихода.¹² Изгледа у Венецији нијесу били расположени за финансирање овог објекта. Зато идуће године которски провидур Изепо Микјел поново покреће код своје владе питање подизања лазарета у Котору. По његовом мишљењу, неопходно је подизање лазарета који би служио за склониште и контумацију „људи и турске робе, којој је у овом граду, више него и у једном другом мјесту, олакшан долазак из Скопља, Подгорице и Албаније и ово упућивање (робе) знатно би унаприједило дације Ваше Узвишености“. По писању провидура Микијела, неки турски трговци су му казали да би радо напустили дубровачку скелу и долазили у Котор, када би тамо постојао лазарет.¹³ Ни ова сугестија није утицала на млетачку владу: лазарет није подигнут.

По привилегијама Котор је имао право да кује ситан новац (gazzette) и грошеве. Изгледа да су Млечани за извјесно вријеме ускратили Которанима то право, па се они пожалише у Венецију. На молбу Которана, Сенат им је 27. јуна 1628. дозволио да и даље кују ситан новац. Генерални провидур Алвизе Зорзи терминацијом од 30. августа 1628. одредио је да у току те године Которани могу исковати гроша и газета у вриједности од 4000 реала, од којих „двје хиљаде служиће за потребу града и околине, а друге двје хиљаде за употребу оних из Пераста“. Новац је имао да се искује у млетачкој ковници, и то истог квалитета као и млетачки гроши. У првој емисији могло се исковати ситног новца само у вриједности 2000 реала, по 1000 за Котор и Пераст, а кроз неколико мјесеци остатак.¹⁴

У Котору поред млетачког новца био је у оптицају и дубровачки. Када је Венеција забранила оптицај дубровачког новца у Боки, Которани су се нашли у великој неприлици, јер су многе намирнице набављали у Дубровник. Представници Котора обратише се генералном провидуру са захтјевом да повуче наређење о забрани оптицаја дубровачког новца у Боки „док град не буде снабђевен властитом монетом или на други начин“, пошто „ови

¹² Исто, Котор, 12. новембра 1622. Прилог без датума.

¹³ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 28, Котор, 5. јуна 1623.

¹⁴ А. С. В., Prov. gen. in Dalm. et Alb., ф. 442, Задар, 30. августа 1628. и Задар, 24. септембра 1628. Прилог терминације генералног провидура од 30. августа.

ваши најоданији поданици спријечени су у редовној помоћи у хљебу, вину и другој роби потребној за заједничку исхрану“.¹⁵

Поред повластице да могу ковати ситан новац, Которани су имали и друге привилегије. Млечани су били нарочито осјетљиви на права Малог тајног вијећа за које су сматрали да ради више по злоупотреби него по привилегијама утврђеним приликом предаје Котора 1420. године. Крајем 1628. из Венеције је наређено генералном провидуру да испита привилегије града Котора, а посебно рад Малог тајног савјета, састављеног од девет чланова. Провидур је испитао рад Вијећа и утврдио да се његови чланови „састају на приватна мјеста и по свом нахођењу, без знања и судјеловања државних представника, расправљају њихове потребе“ и о њиховим одлукама не извјештавају никога. По мишљењу генералног провидура Зорзије, Тајно вијеће према привилегијама Котора „понекад може да се окупи и у присуству државног представника, а понекад без њега“. Током времена, због пропуста или из необавијештености, увријежила се злоупотреба да се Мали тајни савјет састаје без учешћа државног представника по свом властитом нахођењу. Провидур даље каже: „Ово Мало тајно вијеће дискутује, наређује и одлучује о својој материји која је одређена као посебна (материја), регистрована у књизи и спада у надлежност Великог савјета комуне, који рјешава о овој материји о којој одлучује гласањем. Речених девет савјетника проширили су своју власт дотле да су присвојили себи право да пишу писма представницима Ваше Узвишености, амбасадорима у Риму, а понекад узвишеном Савјету, без обавјештења Великог савјета“. По резоновању провидура, овакав рад Вијећа је опасан за интересе Венеције. Он сматра да се не могу предузети крајње мјере, јер „укидање овог Малог тајног вијећа до крајности би узбудило ову комуно као када би им из саме утробе извадили ову њихову стару установу која им је за толико времена дозвољена, управо од њихове предаје“. Једини начин је да се Савјет подвргне контроли млетачких власти и засједа у присуству представника власти.¹⁶

Мало тајно вијеће мијешало се и у вјерска питања града, сматрајући да то спада у његову надлежност. Свакако да је Савјет био заинтересован ко ће бити на челу цркве у Котору. Када је 15. марта 1603. године умро бискуп Ђакомо Бућа, судије, Мало вијеће, прокуратори грађанства Котора обратише се дужду са препоруком да се за новог бискупа постави архиђакон Ђакомо Бизанти, дотадашњи викар которске дијецезе, чија је кућа дотле дала два бискупа. Пошто приходи бискупије не износе више од 150 дуката годишње, представници свих наведених тијела сматрају да Бизанти, због сиромаштва, не би могао поћи у Рим, него би се испит за бискупа могао обавити у Боки или Далмацији. Своје ми-

¹⁵ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 449, Котор, 10. јуна 1633. Прилог од 28. маја.

¹⁶ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 442, Задар, 19. јануара 1629.

шљење да један котарски племић постане бискуп, Которани су мотивисали чињеницом да бискупима са стране никада нијесу били задовољни ни они ни влада у Венецији.¹⁷

Тадашњи которски провидур Молин прихватио је мишљење которског племства да се за бискупа постави једна личност из њиховог реда. Провидур препоручује Венецији опата Бизантија којим су сви задовољни и каже: „Може се вјеровати да ови толико вјерни поданици не би били толико задовољни ни одани страног личности, као када би бискуп био један њихов земљак“.¹⁸ Вјероватно да је млетачка влада у овом смислу интервенисала у Риму, јер је и у њеном интересу било да се на челу которске дијецезе налази један Которанин.

Понекад је долазило до сукоба између которског племства и бискупа, иако је он готово редовно био из њихове средине. Поготову када се нашао бискуп који је заводио неке новине које су биле у супротности с дотадашњом вјерском праксом. Ту се обично радило о неким ситним измјенама у вјерским обредима. Када је которски бискуп Виченцо Бућа увео неке новине, Которани упутише једну делегацију са писменом представком код генералног провидура да се жале на бискупа. Которани су устали против неких прописа које је бискуп завео у погледу крштења, исповијести, сахрањивања и служења задушне мисе, што је по њиховом мишљењу „у супротности са нашим старим обичајима“. Бискупу се уписује у гријех што је завео праксу да он једино крштава дјецу, „што је у супротности са старим обичајем, по којем свако има слободу да за крштење дјеце може изабрати онога пароха који му се допада, без обзира на то да ли је парох или каноник катедралне цркве или обични свештеник“. Друга бискупова новина је била да се вјереници могу исповиједати само у катедралској цркви, што је опет било у супротности са дотадашњом праксом да свако може „исповиједити своје гријехове пред исповједником, којег је по избору узимао у оној цркви“. Которани такође устају против бискупове уредбе да вјернике причешћује његов делегат, што је било супротно обичају „да онај свештеник који је био исповједник и помоћник болеснику у црквеним стварима, или други кога су позвали његови рођаци, даје вјернику причешће“. Затим, бискуп је завео праксу да се вјенчање може обавити само у катедралној цркви. Изузетно бискуп или његов викар могу одобрити вјенчање супружницима у другој цркви, али благослов могу примити само у катедралној цркви. По мишљењу Которана, ово је била злоупотреба, супротна праву супружника да се вјенчају у цркви гдје желе. Само которско племство вјенчало се ноћу „да би се избјегло окупљање народа“. Которани захтијевају да се супружници вјенчавају у цркви по властитом избору, у свако вријеме дана, осим када по црквеним канонима вјенчање није дозвољено.

¹⁷ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 2, Котор, 21. марта 1603.

¹⁸ Исто, Котор, 23. маја 1603.

Даље Которани захтијевају да рођаци преминулога слободно бирају свештеника за служење мисе и вријеме читања мисе. У случају завјештања у побожне сврхе, да свако за живота може одредити свештеника који ће му читати мису, а не како жели бискуп, да само он служи мисе. Ово су углавном биле новине које је завео бискуп Бућа, поред многих других које су „на штету како клера у граду тако и других“. Которани захтијевају од генералног провидура да бискуп не може уводити никакве црквене новине без његовог знања и одобрења, или без знања и одобрења његовог заступника.

Бискуп Бућа није побијао ове оптужбе, него је молио генералног провидура да може вршити све наведене вјерске обреде, пошто његови приходи не прелазе 150 дуката годишње.¹⁹ Прави мотиви бискупових реформи о монополисању свих црквених одреда имали су дубљи друштвени смисао од његове тврдње о свом сиромаштву. Његове реформе погађало је остало свештенство као и грађанство Котора које је одлучно устало против оваквих бискупових злоупотреба.

У Котору, који је дотле више од два вијека био под млетачком влашћу, није била још престала немањихка традиција. О прослави Св. Трифуна, заштитника града, још увијек се спомињао српски цар. Осам дана прије почетка празника, капетана или адмирала светковине подизао је заставу св. Марку на стуб испред цркве Св. Трифуна. Том приликом адмирал би гласно извикивао: „Живио папа, живио цар, живио дужд“, а окупљени народ је одговарао „амин“. Када је за свечаност 1628. године требало подићи заставу, которски провидур је био изненађен спомињањем цара. Которани су му објаснили да тај обичај потиче из времена када је град био под влашћу српских владара. Провидур није поштовао ову традицију, него је адмиралима саопштио да одустану од спомињања цара.²⁰ То је посљедни податак о спомињању српског цара приликом прославе Св. Трифуна у Котору. Дакле, два и по вијека послје престанка српске власти над Котором, приликом најважнијег празника у граду спомињао се српски цар. Несумњиво, цару се клицало од времена српског царства, а раније српским краљевима. Такву традицију не сријећемо ни у једном граду који је некада улазио у састав српске државе.

Околину Котора сачињавало је деветнаест насеља, од којих је пет православних села, такозваног збора св. Михаила, имало извјесне повластице. У једној представци Малог тајног савјета, упућеној у Венецију, за збор св. Михаила се каже: „Онај збор не значи ништа друго него скуп лица који су сељаки и радници, некад човеног манастира калуђера споменутог св. Михаила и послије овога дати својим господарима и тако је постао овај збор, пошто је он исти привилегијама везан за fideikomis са манастиром

¹⁹ А. С. В., Prov. gen. in Dalm. et Alb., ф. 442, Задар, 18. јануара 1629. Прилози писама без датума.

²⁰ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 32, Котор, 4. фебруара 1628.

исправама које њему припадају са радницима који су из ових села: Љуштица, Кртоли, Брда, Љешевићи и Богдашићи које је цар Србије и Босне поклонио которској комуни“.²¹

Пет села збора св. Михаила била су под управом которског племства. Одлуком Савјета у Венецији од 1468. године ниједно село није могло сазивати збор без присуства представника млетачке власти. Збор су сачињавали главари и старјешине кућа свих села. На челу управе збора св. Михаила налазио се један которски племић са титулом војводе окружја, кога је бирао Мали тајни савјет, а формално потврђивао которски провидур. То је практиковано вјековима и потврђивано неколико пута дукалима. Међутим, у Венецији су сматрали да су то сувише широка права Малог тајног савјета. Зато је Сенат донио одлуку да млетачки Савјет поставља и разрјешава војводу окружја. Которски провидур Антонио Молин је сматрао да та одлука млетачке владе није умјесна и да је „проузроковала не мало туге код свих ових поданика“. Он сматра да не ваља вријеђати осјетљивост которског племства и да остане по староме да војводу бира Мали тајни савјет.²²

По свом геополитичком положају села збора св. Михаила имала су велики значај за млетачке посједе у Боки. Смјештена према главном турском мјесту Херцег-Новом, ова села су по признању самих которана „бранила и бране у оном мјесту улаз у канал турских каика из свих сусједних крајева и од сваких других напада; по потреби уједињују се са Пераштанима“.²³

По природи ратоборни и мало послушни млетачким властима, сељаци збора св. Михаила 4. новембра 1619. убише војводу окружја Виченца Пелегрини. Он је био позван на збор и по дужности је дошао, али „послије неколико часова вијећања, они су га каменовали“. Которски провидур Марк Антонио Контарини био је изненађен овим поступком и бојао се да око 600 наоружаних сељака не изврши какав преврат. Али за представнике збора св. Михаила убиством Пелегрини било је све завршено. Они одмах предузеше кораке код которског провидура и у Венецији да објасне свој поступак. У писму провидуру истиче се вјерност Републици и подвлачи да ће увијек бити вјерни которском племству. „Некада нам нијесу нанијели никакво зло, док војвода Пелегрини није почео да долази код нас и почео да чини свако зло. Ми, узвишени господине, последије тога, од када је дошао на ову дужност, нијесмо се усудили да дођемо у (ректоров) палац, јер смо морали да идемо у његову кућу, пошто је његова кућа постала палац и канцеларија, и због тога зла којег нам је нанио, као и за друга зла, хтјели смо да га скинемо с положаја“. Зато, када је сазван збор од 24 човјека и Пелегрини их на њему оптужио, на-

²¹ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 23, Котор, 16. октобра 1620. Прилог документа без датума.

²² А. С. В., Dalm. Rett., ф. 41, Котор, 14. јула 1636.

²³ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 23, Котор, 1. октобра 1620. Прилог изјаве двојице Бокеља у Венецији од 6. јануара 1620.

паднут је и убијен. У писму дужду главари кажу: „Ево како је овај човјек убијен на збору св. Михаила за многа зла и неправде које нам је учинио... учињено је оно што је учињено“.²⁴

Догађај је потресао цијелу Боку, нарочито которско племство које је тражило достојну одмазду за једну племићку главу. Представници збора св. Михаила упутише једну делегацију у Венецију да траже проширења привилегија и да се оправдају за свој поступак. Сама представка није сачувана, него попутно писмо которског провидура Контаринија из кога сазнајемо шта су главари пет села тражили. Првом тачком траже потврду привилегија које су им дате у вријеме примања млетачке власти, што се по провидуровом мишљењу може прихватити. Другом тачком траже да могу сазвати збор „без присуства иједног државног представника“. То је био захтјев за проширење привилегија. Зато провидур сматра да им се то не смије дозволити, јер станују далеко од Котора и „желе да се што више изузму од потчињености као у садашњем покушају, што је њихов циљ; да се ослободе управе и присутности војводе овог окружја који је редовно которски племић“. Провидур мисли да је најбољи начин да се притегну да војвода или неки други млетачки представник кога одреди которски ректор редовно присуствује њиховим зборовима. Которски провидур предложио је својој влади у Венецији да изда наређење да се убудуће „сви људи не могу окупљати (заједно) осим село по село“. Оваквим крњим зборовима руководио је војвода окружја.²⁵

Вијест о убиству једног племића примљена је у једној племићкој Венецији са великим запрепашћењем. Тај акт се готово сматрао побуном. Послије проучавања цијелог догађаја, дужд је средином јануара 1620. издао дукал генералном провидуру којим му се наређује да хитно крене у Боку, да похвата коловође покрета и да забрани опште сазивање збора свих села, него да збор одржава свако село посебно. Истовремено је наређено провидуру флоте да бродовљем дође у Боку и помогне генералном провидуру у извршењу наређења.²⁶ Као што видимо, и ратна флота је морала да дође због једног убиства. То само показује какав је изванредан значај Венеција придавала догађају.

Генерални провидур Антонио Ђивран у сарадњи са которским провидуром спровео је истрагу поводом убиства и о томе издао писмени акт. У том документу се истиче да старјешине села нијесу завјерници, да нико посебно није кривац за убиство, него да су се сви заједнички осветили за разне увреде које им је

²⁴ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 21, Котор, 17. новембра 1619. и прилози писама збора св. Михаила од 4. и 12. новембра.

²⁵ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 23, Котор, 1. октобра 1620. Прилог од 13. марта.

²⁶ Исто, Котор, 1. октобра 1620. Прилози од 18. јануара.

нанио војвода Пелегрини.²⁷ Другим ријечима, нико није оптужен за убиство. То је била озбиљна опомена которском племству да се убудуће са више одговорности односи према збору св. Михаила. Крајем исте године у Котор је долазио нови генерални провидур Барбаро. Которски провидур Контарини хвалио га је да је својом правдом „не само умјерио дрскост ових села збора св. Михаила коју су прошле године показали према Пелегрину, војводи овога окружја, него је својом достојном умјешношћу, на основу информација које сам му пружио, она села довео у послушност Болици који је изабран за његовог насљедника и успио да их измири са овим племићима“.²⁸

Дакле, све се завршило измирењем. Доиста, убиство није било политички акт одметништва збора св. Михаила, него лични обрачун с једним насилником. Сам начин његовог уклањања у Венецији је схваћен као незаконит, али Млечани нијесу могли предузети драстичније мјере против сељака и њихових главара. Венеција је истокристила прилику да сузи привилегије збора св. Михаила. Збору је ускраћено право да се заједнички састаје, него свако село посебно. Изгледа да је ова мјера била само привременог карактера, јер из других докумената се види да збор св. Михаила сачињавају свих пет села као и раније.

Из молби и представки которског провидура генералном провидуру, збор св. Михаила и даље фигурира као једно политичко тијело. Почетком 1632. збор св. Михаила обраћа се за помоћ генералном провидуру. Ту се заједнички наводе главари или валиози свих пет села збора св. Михаила.²⁹ Такође, 1631. године једну молбу упућену влади у Венецији потписале су све старјешине збора св. Михаила. Тада су се главари тужили на Которане да су почели и у равници да гаје лозу, што је статутом било забрањено, и захтијевали да се та одлука опозове.³⁰ Уопште, унутрашњи сукоби, било унутар которског племства или између других стајежа, били су знатно слабији него спољни сукоби с Турцима.

II

Подјелом једне мале територије као што је била Бока Которска између два страна освајача било је посијано сјеме сукоба. Херцег-Нови, главна турска војна база на самом улазу у Залив, био је најтежа препрека у млетачко-турским односима у Боки. Сваки саграђени брод у Новоме, иако није угрожавао млетачку превласт на мору и у овом дијелу Јадранског мора, свакако је представљао опасност за млетачке поданике. Друга турска база

²⁷ Исто, Котор, 1. октобра 1620. Прилог терминације генералног провидура од 26. јуна.

²⁸ Исто, Котор, 3. јануара 1621.

²⁹ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 448, Задар, 10. марта 1632. Прилог молбе збора св. Михаила од 19. фебруара.

³⁰ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 41, Котор, 22. јуна 1636.

која се развија у опасно гусарско упориште био је Улцињ. Отуда има највише сукоба млетачких поданика с Новљанима и Улцињанима.

Убиства, грабеж и отимачине постају честа појава. У вријеме ускочких акција на Јадранском мору осјетило се њихово дјеловање и у Боки Которској. Новски Турци били су забринуте због ускочких напада и много кивни на Пераштане, Луштичане и Кртољане „окривљујући их да су они довели ускоке у овај залив“, како каже которски провидур Молин.³¹ Ускочки упади у Боку нијесу били чести, тако да због тога није било много трвења и свађе између млетачких и турских поданика.

У вријеме борбе наших брдских и сјеверноалбанских племена против Турака, почевком XVII вијека, Херцег-Нови постаје једна од важних турских база за концентрацију трупа и ратног материјала. Кроз Нови често пролазе турске паше са војском против Брђана. Сами Новљани готово редовно учествују у казним експедицијама против Брђана. Средином маја 1609. у Херцег-Нови је дошао херцеговачки санџак-бег Ибрахим, иначе родом из Алепа, у пратњи 300 људи, са задатком да обнови утврђење. Он је упућен по заповијести босанског паше Мустафе „који се данас очекује у ово мјесто“ — како каже которски провидур. Родом је из Цариграда и сазнаје се да је отпутовао из Бањалуке прије осам дана и да собом води 10.000 војника. Задржаће се у граду четири или пет дана да изда наређења која сматра за потребна за речну градњу. „Прича се — наставља провидур Морозини — да послје треба да са својим људима пређе према Скадру и Бару да покори Дукађинце, Клименте и друга сусједна племена која су се, има већ четири године, одметнула од султана“. Млечани су били спремни да паши с војском дозволе пролазак преко своје територије.³²

Херцег-Нови, главна турска поморска база у Боки Которској, постаје стална преокупација млетачке дипломатије. Према уговору између Турске и Венеције, Млечани су се обавезали да ће чувати Јадранско море од упада гусара, а Турци да неће градити ратне бродове ни у једном своме мјесту на јадранској обали. Изградња сваког брода у Херцег-Новом забрањавала је Млечане који се стално жале Цариграду и захтијевају уништење сваке фусте или другог ратног брода у Новом. Порта је редовно излазила у сусрет таквим млетачким захтјевима, али су исто тако редовно новски Турци изигравали наређења с Порте. Отуда се готово из године у годину понављају наређења Порте турским првацима у Новом. Из тих докумената сазнајемо важне појединости из турско-млетачких односа у Боки.

Када су Новљани изградили неколико фуста, баило је одмах интервенисао на Порти и добио ферман за босанског пашу да се

³¹ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 3, Котор, 9. августа 1604.

³² А. С. В., Dalm. Rett., ф. 8, Котор, 24. маја 1609.

фусте униште.³³ Млечани су се редовно жалили на све неприлике од стране Турака у Боки. На захтјев баила цариградски кајмакам упутио је писмо новском кадији и наредио му да обузда рисанског диздара да убудуће не наноси никакву штету млетачким поданицима.³⁴

Многобројне заплъене бродова с товаром између турских и млетачких поданика у Боки су чест разлог интервенције Венеције у Цариграду. Када су Новљани заплијенили један пераштански брод, султан је на жалбу Млечана упутио ферман кадији Херцег-Новог у коме се каже: „Како је Матија поданик Пераста, мјеста под млетачком влашћу, лошао са својим бродом у Пуљу да натовари со. Кад се враћао у близини Херцег-Новог пресрели су га фрегате и каици левената. Због страха, речени Матија, власник брода, напустио је товар сам и барком се спасио на копно. Левенти су заплијенили брод и када су хтјели да га одведу за Драч и Валону, због супротног вјетра нијесу могли и одвели су га у једно мјесто близу Паштровића“. Паштровићи нападаше гусаре, преотеше брод и по наређењу которског правидура кренуше са бродом за Боку. Кад су били близу Херцег-Новог, Новљани са седам барки нападаше брод и заплијенише га. Султан наређује да се брод с товаром врати и пријети смртном казном свакоме ко се супростави овом наређењу.³⁵

Више пута Новљани су за приватна потраживања или из освете плијенили бокељске трговце, па чак и одводили у ропство појединце. Тако је ухваћен Алвизе Панила са цијелом породицом и робом приликом повратка из Венеције у Котор. Новљани су ово урадили из освете што су „у прошлости они из Котора отели им разне робе у вриједности од 400 талира и нијесу је вратили“. На тужбу Млечана султан је наредио да се заплијењена роба врати, а Новљани да своја приватна потраживања од Которана траже редовним путем.³⁶

Млечани поново покренуше на Порти питање новских фуста. Овај пут упућена је заповијест босанском паши, херцеговачком санџак-бегу и кадији Новог да униште новске фусте. Чак је упућен и један чауш из Цариграда да изврши царску заповијест. У ферману стоји да је баило извјестио Порту „како неки становници Херцег-Новог супротно добром миру изграђују каике и фусте у које намјеравају да ставе гусаре и да излазе на море да пљачкају и плијене“. Пошто је то супротно пријатељским и добросусједским односима између двије државе, издаје се наређење „да треба да се униште и разоружају сличне врсте каика и

³³ А. С. В., Ballo Constantinopoli (— В. С.), ф. 68, Цариград, 9. јануара 1610.

³⁴ А. С. В., В. С., ф. 72, Цариград, 15. октобра 1611. Прилог писма кајмакама без датума.

³⁵ А. С. В., В. С., ф. 74, Цариград, 7. септембра 1612. Прилог фермана без датума.

³⁶ А. С. В., В. С., ф. 75, Цариград, 25. марта 1613. Прилог фермана од 1. марта.

фуста и да се никада више убудуће не дозволи да се израде и наоружавају такви бродови“.³⁷

Такође, турски командант мора Мехмед-паша обратио се диздару и кадији Херцег-Новог са захтјевом „да треба да спалите фусте и каике који су тамо израђени и наоружани, не дозвољавајући да се убудуће изграђује никаква врста каика и фусте“.³⁸ У Херцег-Нови је упућен Али-чауш да спроведе царско наређење. Прво је свратио у Херцеговину и у пратњи Ибрахим-бега, хеџаје херцеговачког санџак-бега, дошао у Херцег-Нови- Новљани нијесу хтјели да чују за наређење о паљењу фуста и несрећни чауш „чак се са тешкоћом од њих спасао“. Утекао је у Котор и затим продужио у Цариград.³⁹

Порта је поново морала да издаје заповијест о уништењу новских фуста. Капудан-паша обрати се кадији Херцег-Новог и заповједницима тврђаве, одлучно захтијевајући од њих да се униште фусте. Паша каже: „Како су неки у оном мјесту изградили каике и левентске фрегате, супротнo свечаном уговору о миру, нападајући на оним обалама бродове трговаца и млетачке поданике, проузрокујући скандале, зато је са своје стране његово величанство, својом заповијешћу, упућеном нама, затражио да се иједна врста сличног каика и фрегате не наоружавају, него да се униште и запале“. Капудан-паша опомиње Новљане да поступе по царском наређењу.⁴⁰

Новљани, мјесто да изврше наређење султана, повећаше број фуста на пет, а у Рисну је била још једна. Са том флотом Новљани почињу да гусаре кроз Боку. Плијене бродове, нападају млетачку територију, ометају Пераштане да бродовима иду у Албанију по жито и праве још низ неприлика. Сукоб између Новљана и Пераштана постаје све оштрији, тако да су Пераштани, бојећи се неког изненадног напада Турака, склонили породице у Котор. Штавише, војвода окружја је са својим људима дошао у Пераст да помогне, али до напада није дошло.⁴¹

Послије овога, которски провидур забранио је млетачким поданицима да иду ради трговине у турске градове. Назор Рисна и Херцег-Новог сматрао је да је ова забрана уперена не против Ришњана и Новљана, него против интереса султана. Зато се он обраћа которском провидуру и каже: „Затим сам чуо да Пераштани и они из Новог су у сукобу и послије непријатељства, чули смо да ви забрањујете вашим људима да иду на султанове скеле, то јест у Рисан, због чега ће се угасити султанова скела“. По мишљењу назора, било је и раније још већих сукоба, али таква ствар није се догађала.⁴²

³⁷ Исто, Цариград, 17. јула 1613. Прилог фермана од 14. јула.

³⁸ Исто, Цариград, 17. јула 1613. Прилог фермана без датума.

³⁹ А. С. В., В. С., ф. 76, Цариград, 25. октобра 1613.

⁴⁰ А. С. В., В. С., ф. 79, Цариград, 4. октобра 1615. Прилог од 2. априла.

⁴¹ А. С. В., Dalm. Rett. ф. 14, Котор, 23. јуна 1615.

⁴² Исто, Котор, 29. јуни 1615. Прилог писма из Херцег-Новог од 28. јуна.

Новске фусте постадоше права напаст за млетачке поданике у Боки. Которски провидур је сматрао да Венеција треба да упути флоту у Боку против Новљана. „Биједни поданици унутар залива уништавају се и исцрпљују, пошто немају могућности да иду и да се враћају са својим баракама за трговину, којом су издржавали своје породице“, закључује провидур.⁴³

Венеција уложи протест у Цариграду због толиких насиља Новљана. Порта је, као и раније, била предусретљива и упућен је ферман херцеговачком санџак-бегу Ибрахиму. Новљани се осуђују да су у прошлости „учинили разне неприлике Пераштанима, штавише изградиле су пет каика и фушта, наоружали их и заплијенили два брода натоварена робом речених Пераштана унутар Которског залива, опљачкали их“ и одвукли у Херцег-Нови. Санџак-бегу се наређује да лично пође у Нови, запали фусте и каике и ухвати „оне који су узрочници таквог злочина. Ако су угледне личности — каже се у ферману — да прво извијести честиту Порту о њиховом положају и особинама, да их ухватиш и о томе извијестиш. Ако нијесу таквог положаја, са сагласношћу кадије Херцег-Новог да их казниш смртном казном, да би ово послужило као примјер онима који изазивају такве скандале и нарушавање мира“. Још се наређује да се сва заплијењена роба врати Пераштанима.⁴⁴ Слична заповијест упућена је и босанском паши.⁴⁵ Такође, велики везир Ибрахим-паша, сходно царској заповијести, наредио је херцеговачком санџак-бегу да са својим људима пође у Нови, пронађе фусте и запали их.⁴⁶ Порта је упутила још један ферман херцеговачком санџак-бегу којим се наређује да новским агама и милицији забрани да устају против царских наређења.⁴⁷

Овај пут херцеговачки санџак-бег пошао је у Херцег-Нови, наредио да се заплијењена роба и бродови врате и спалио двије фусте.⁴⁸ У ствари, и овај пут царско наређење је изиграно.

Млечани су били незадовољни због неизвршења наређења, јер су у Херцег-Новом остале још три фусте. Баило поново уложи протестима Порти. Из Цариграда је упућен ферман херцеговачком санџак-бегу којим се наређује да поново иде у Херцег-Нови, „да извучете на копно и уништите остале три фусте које су остале у Херцег-Новом и не дозволите Новљанима да више порину у море брод ни убудуће да изградјују на оним обалама фусте ни наоружане каике“.⁴⁹ Овај пут херцеговачки паша није

⁴³ Исто, Котор, 5 јула 1615.

⁴⁴ А. С. В., В. С., ф. 78, Цариград, 11. јула 1615. Прилог фермана од 10. јула.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ А. С. В., В. С., ф. 78, Цариград, 25. јула 1615. Прилог од 8. јула.

⁴⁷ Исто, Цариград, 25. јула 1615. Прилог од 12. јула.

⁴⁸ А. С. В., В. С., ф. 80, Цариград, 17. октобра 1615. Прилог од 17. сктобра.

⁴⁹ Исто, Цариград, 17. октобра 1615. Прилог фермана без датума.

пошао у Нови. Тако су сва царска наређења остала мртво слово на папиру. Запаљене су свега двије фусте које су Новљани лако могли надокнадити. Царска наређења Новљани нијесу поштовали, нити се ко нашао да их на то примора. Само силом Новљани су се могли приморати да поштују наређења Порте. Омаловажавање заповијести из Цариграда је честа појава у турском царству овога доба, али овакво багателисање Порте од стране Новљана било је скоро одметништво.

Такође, неретљански Турци почели су са својим каицима да излазе и нападају млетачке бродове у Јадранском мору. Млечани су захтијевали од Порте да се престане са овим насиљима њених поданика и султан је наредио Неретљанима да убудуће „не чине ствари против узвишених капитала и доброг мира, нити више да граде каике, нити да чине никакву другу новину градње на оним границама“.⁵⁰

Порта је заиста била издашна у издавању фермана, али готово ниједна њена заповијест није поштована. Они којима су била упућена, изигравали су наређење уколико нијесу била у њиховом властитом интересу. Тако су Млечани морали више да рачунају на ситуацију на терену и поједине турске паше него на царске фермане. Новљани купише још једну фусту, тако да су их сада имали четири, сасвим довољно да ометају пловидбу у Боки Которској. Млечани се и овај пут пожалише у Цариграду. Порта је упутила ферман кадији и диздару Херцег-Новога и позвала их да спријече изградњу фуста у свом граду.⁵¹

У вријеме аустријско-турског рата због ускока (1615-1617), ускоци на својим баркама допирали су до Боке, наносећи велике штете млетачким поданицима. Которски племић Виченцо Пелегрини писао је босанском паши у Новом да су ускоци нанијели велике штете „не само племићима и поданицима нашим него исто тако и турским поданицима“.⁵² У току овога рата Турска је била наклоњена Венецији, па ју је и помагала.

За извјесно вријеме Новљани су се били смирили, али се ускоро понављају жалбе Млечана против њих. Када је близу Боке Которске опљачкан један брод, которски провидур тужио се новским првацима, вјерујући да су то Новљани урадили. Они су одбијали сваку одговорност са себе за пљачку брода и у писму провидуру кажу: „Примили смо ваше поштовано писмо и разумјели што нам пишете. Султан нам није дао да чувамо море, нити знамо за оно што се изван Боке збива. Ми држимо страже у граду реченог султана, а ви знате да ми немамо бродове ни барке које плове изван Боке да чине слична зла и можда ће Ваша узвише-

⁵⁰ Исто, Цариград, 25. септембра 1615. Прилог фермана од 19. септембра.

⁵¹ А. С. В., В. С., ф. 83, Цариград, 13. јула 1617. Прилог од 1. јула.

⁵² А. С. В., Dalm. Rett, ф. 17, Котор, 20. марта 1617.

ност разумјети што је било и како се ствар догодила, јер ми нијесмо задовољни са овим, нити дајемо одобрења за оваква зла“.⁵³

Ово су биле меденé турске ријечи. Новљани гдје год су могли пакостили су и наносили штете млетачким поданицима, нарочито Пераштанима. Тада су и црногорски кнезови били у Цариграду да се жале на новске аге. Баило је искористио ту околност да на Порти изнесе млетачке тужбе на Новљане.⁵⁴

Новљани су по свој прилици иницијатори гусарског напада на Пераст. Двадесет и првог јуна 1624. године, у предвечерје, тринаест галеота са сјеверноафричких обала — шест из Алжира под командом Али Мехмедија и седам из Туниса под командом рајса Оста Мурата — на којима је било 2000 левената, зауставише се испред Херцег-Новога. Гусари позваше јаничарског агу Новога да им се придружи у нападу на Пераст. Послије савјетовања са осталим првацима, ага је дозволио новским Турцима да се придруже гусарима, пошто је добио на поклон велику суму новца.⁵⁵

Сјутрадан у зору топовска паљба са гусарских бродова пробудила је Пераштане. Започео је драматичан тренутак историје Пераста. Град је доживио највећу трагедију у својој повијести. „Покољ и штете које су гусари нанијели Перасту — писао је которски провидур Изепо Микјел Сињорији, сјутрадан послије догађаја — не могу се исказати без суза. Мисли се да плијен у новцу, злату и роби прелази више од сто хиљада дуката. Заробили су четири стотине људи, жена и дјеце, чији ме јауци погађају заједно са вијестима дубоког саучешћа, утолико већег када сам сазнао да су убили неколике жене и остале тешко ранили; неке немоћне старице су убили, а друге оставили голе. . . Била је велика срећа — наставља провидур — да су се двије трећине Пераштана налазиле напољу на путу, јер ови због њихове природне смјелости, навикнути да се боре; били би заробљени и убијени, а њихови бродови уништени од артиљерије и другог оружја“. Град је потпуно опљачкан. Нијесу се поштовале ни богомоље. Нарочито је тешко страдала црква Госпа од Шкрпјела. Сјутрадан у подне гусарски бродови, крцати плијеном и робљем, испловише из Бококоторског залива. Гусари су још напали и оплијенили нека млетачка острва у Јонском мору.⁵⁶

Вијест о удесу Пераста примљена је у Венецији 29. јуна, али није била још потврђена од званичних млетачких представника у Далмацији и Боки. Тек када је 2. јула Сенат упознат са извјештајима которског и генералног провидура о похари Пераста, настало је право запрепашћење. Истога дана Сенат је одлучио да преко баила уложи протестну ноту Порти, одлучно захтијевајући

⁵³ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 25, Котор, 9. децембра 1621. Прилог писма новских ага без датума.

⁵⁴ А. С. В., В. С., ф. 93, Цариград, 30. априла 1622.

⁵⁵ Alberto Sacerdoti, *Africa overo Barbaria*, Padova 1937, I—II.

⁵⁶ Исто, II—III.

кажњавање криваца, враћањем робља и гаранцију да ће турска влада предузети одговарајуће мјере да афрички гусари убудуће не нападају млетачку територију и бродове.

Пераштани, унесрећени и очајни, одмах упутише делегацију у Венецију да траже помоћ. Кивни на Новљане због помоћи коју су дали гусарима, неки Пераштани упутише се у сусрет шпанској флоти од 17 галера која је крстарила Јадранским морем под командом маркиза Санта Кроче с молбом „да шпанска флота дође и уништи Херцег-Нови“.⁵⁷

По налогу своје владе баило је одмах посјетио кајмакама да извиди по чијем је наређењу извршен напад на Пераст.⁵⁸ Пошто је проучио цио случај и прикупио потребне документе, баило је предао опширну ноту Порти поводом напада на Пераст. По баиловом мишљењу, гусарске бродове из Африке позвали су Турци, а у првом реду Новљани. „Због тога — каже баило — појачани великим бројем људи, као да треба да наладну непријатељског владара узвишене Порте, добили су наређење да продру у срце залива (Јадранског мора) који је кућа Узвишене Републике и запалили су њено мјесто Пераст, пљачкајући робу поданицима, убијајући многе, и заробили су 443 човјека, жене и дјетета и одвели их са собом, што подсећа на отворени рат“. Баило у име своје владе захтијева да турска влада одмах упути људе у Африку, Мореју и Санта Мауру, с налогом да се ослободе заробљеници и врати заплијењена роба, да се учесници строго казне, а нарочито Хасан Мариол и други. Напокон баило тражи да Porta упути људе у Херцег-Нови са задатаком да се ухвате и доведу на Порту ага и остали новски прваци, „да положи рачун о таквом огромном њиховом испаду као зачетници свих ових великих неправди и непријатељстава против поданика Републике.“⁵⁹

Поред званичног протеста у Цариграду, генерални провидур је захтијевао од босанског паше да се Новљани због саучесничтва у нападу на Пераст примјерно казне. По његовом схватању „овај догађај крајњег непријатељства у вријеме када се са наше стране чува искрени мир и пријатељство према узвишеној Порти, узбудио је и до крајности увриједио сваку душу“.⁶⁰ Паша је одговорио доста неодређено, зато је генерални провидур поново инсистирао код њега да кривце треба казнити, нарочито Новљане који дужне времена пљачкају „навикнути да не признају нити врховништво, нити власт других“. Провидур је указао да су многи новски Турци учествовали у нападу на Пераст, а међу њима Хасан Пејовић и Хасан Хоцавердић који су били водичи гусарима. Послије пљачке града, каже провидур, гусарска флота се задр-

⁵⁷ Исто, V—VI.

⁵⁸ А. С. В., В. С., ф. 97, Цариград, 5. августа 1624.

⁵⁹ А. С. В., В. С., ф. 98, Цариград, 30. септембра 1624. Прилог баилове ноте без датума.

⁶⁰ А. С. В., Prov. gen. in Dalm. et Alb. ф. 437, Хвар, 10. јула 1624. Прилог писма од 10. јула.

жала у Херцег-Новом 24 часа, а у граду је одржано опште славље уз пуцњаву и обилату гозбу.⁶¹

Новске аге одлучно су порицале да је ико из Херцег-Новог учествовао у похари Пераста. У писму босанском паши, аге сваљвју сваку одговорност са себе, тврдећи да су све те приче обичне лажи и клевете. Они категорички тврде: „И ако се нађе да су у овој пљачци како овај султанов град тако и његови војници до сто година старости макар и пиле такли, не само да нас разријешите дужности него нам ни главе не опростите“. Ову изјаву потписало је шест новских ага.⁶² У писму генералном провидуру новске аге се показују дубоко дирнуте трагедијом Пераста. Они кажу да се провидур неоправдано жалио на њих због напада на Пераст и патетично узвикују: „Ово се никада неће испоставити као истина, нити смо ми били узрок такве штете. Штавише, и ми смо осјетили много бола и био нам је непријатан овај догађај.“⁶³

Порта се ограничила само на то да испита случај. Мехмед-паша је био одређен за ванредног комесара због напада на Пераст, али је био убијен, вјероватно од стране оних који нијесу жељели да он испитује случај. Послије тога Порта није одређивала посебног комесара, него је наредила босанском паши да лично дође у Херцег-Нови и кривце ухапси. У ферману босанском паши каже се да су гусари напали Пераст и друга мјеста „у споразуму с првацима из Херцег-Новог и хтјели су да такође нападну тврђаву Котор“. Порта наређује паши да се казне смртном казном Хасан Мариол и друге новске аге, а оне који су примили гусаре у Херцег-Нови и узели учешћа у нападу на Пераст да ухвати и упути на Порту.⁶⁴ Да ли је наређење Порте спроведено у живот, о томе немамо јасних података, али с разлогом се може претпоставити да су главни кривци из Херцег-Новог умакли.

Саучесништво Новљана у нападу на Пераст је неоспорно доказано. Од тада ће се још више појачати сукоби између ова два града. Пераштанима се неће никада ukazати прилика да се освете Новљанима, али афричким гусарима осветише се четрнаест година касније.

Дрскост Новљана толико је лорасла да су мало касније протјерали из свог града херцеговачког санцак-бега када је ушао у град с неколико људи и хтио да ухвати неке главне аге које су буниле народ против њега. Чак је дошло и до оружаног сукоба.⁶⁵ Мало касније, рисански диздар издао је потврду да села Стрп и Липе остају у млетачкој власти и да Ришњани од њих неће

⁶¹ Исто, Котор, 15. августа 1624. Прилог писма од 15. августа.

⁶² Исто, Котор, 15. августа 1624. Прилог писма без датума.

⁶³ Исто, Котор, 15. августа 1624. Прилог писма из Херцег-Новог од 13. августа.

⁶⁴ А. С. В., В. С., ф. 98, Цариград, 20. новембра 1624 и прилог султаноног фермана без датума.

⁶⁵ А. С. В., Prov. gen. in Dalm. et Alb., ф. 437, Са галије у Росама 24. јула 1624.

тражити дажбине. Докуменат је у име диздара написао и потписао рисански кнез Вуко Стијепољ.⁶⁶

Послије похаре Пераста Млечани су одлучно радили на стишавању страсти својих поданика, да се не би изродило неко велико зло. То је само подстакло дрскост новских Турака, који продужише да нападају и плијене бродове Пераштана. Вицекапетан Пераста Никола Шилопи жалио се генералном провидуру да, и поред њиховог настојања да одрже добре односе с Турцима, Новљани су заплијенили један пераштански каик који је служио за стражу. Затим су заробили и убили неке Пераштане. Вицекапетан Шилопи, сумирајући положај Пераста, огорчено каже: „Ми се налазимо са свих страна мучни и бојимо се, не толико непријатељске моћи, колико бијеса ваше узвишености, упереног против нас због садашње праведне одбране, пошто нам је забрањено да се бранимо и да нападамо наше вјечне непријатеље“. Пошто даље тако не могу опстати, Шилопи моли провидура да Пераштане пресели у неко мјесто.⁶⁷

Сукоби Пераштана с Ришњанима стално се понављају. Осим тога, Ришњани су наносили велику штету Турцима и њиховим поданицима. На њих се дигла повика са свих страна, како од Турака тако и од хришћана. Херцеговачки санџак-бег Мехмед, родом Београђанин, син једног потурченог трговца који је одржавао пословне везе с Венецијом, неколико пута је позвао рисанске прваке на разговор, али они нијесу хтјели да чују за пашине позиве. Тада је он лично с великом војском, петог марта 1628, ушао у Рисан с намјером да казни одметнике. Турци се утврдише у каштелу. Санџак-бег се није усудио да их нападне, него је послје неколико дана боравка напустио град и с војском преко млетачке територије повукао се у Херцег-Нови. Том приликом изишао му је у сретање Болица у име которског провидура.⁶⁸

Мехмед-паша и новски прваци извијестише Порту о неуспјелом походу на Рисан. Паша каже да су се жалили Млечани на Ришњане који су прије четири године помогли гусаре у пљачкању Пераста. Том приликом Ришњани „нијесу направили мање штете него они из Африке“. Раније су Ришњани живјели у вјери и љубави с млетачким поданицима, „али сада су бацили све под ноге, мислећи само на зло“. Прошле године само у селу Стрпу заплијенили су 300 комада стоке. Паша захтијева од Порте да се рисански прваци казне. Новски прваци у писму султану истичу да се сиротиња потчињена кадијама Пријепоља, Пљеваља, Чајнич, Фоче, Мостара, Цернице, Љубиња, Херцег-Новог, Никшића, Оногоста, Бањана, Жупе, Пиве и других мјеста жалила на рисанске Турке, посебно на хаџи Осман-агу и Кјерим-агу. Даље се у

⁶⁶ Исто, Котор, 15. августа 1624. Прилог потврде из Рисна од 13. августа.

⁶⁷ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 438, Задар, 22. јануара 1625. Прилог писма из Пераста од 7. јануара.

⁶⁸ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 33, Котор, 15. марта 1628.

писму каже како је херцеговачки паша окупио војску и пошао у Рисан: „Сва земља зна да су се ови готово побунили, вичући да ће се по сваку цијену бранити, а они који остану предаће град хришћанима“. Новски прваци залажу се код султана да се рисански одметници казне.⁶⁹

Послије одласка војске херцеговачког санџак-бега, Ришњани се потужуше на Млечане своје заштитнику, босанском паши Бећиру. Он је одмах упутио писмо на турском језику которског провидуру. Пошто у Котору није било тумача за турски језик, то је писмо упућено на превод у Рисан и Херцег-Нови. Преводи писама се мало разликују, али суштина садржаја је углавном иста. Босански паша оптужује провидура да је приликом боравка херцеговачког санџак-бега у Рисну дао му бродове и помоћ од 4—500 људи, да би санџак-бег могао опсјести Рисан. Том приликом млетачки људи опљачкали су куће и однијели соли у вриједности 3000 дуката. По варијанти превода писма у Рисну стоји да је млетачка војска уништила рисанску скелу која доноси прихода 13 тавара аспри.⁷⁰

Чим се стишала афера око Рисна, дошло је до нове затегнутости између Турака и Млечана због пљачке једне венецијске марцилијане. Један брод из Кјође кренуо је из Бриндизија, натоварен са 80 миљара уља, и 4. јуна 1628. упловио у луку Росе, гдје се налазила наоружана барка гувернадура Гинија. Одмах послје пристајања марцилијане, наоружана барка је отпловила из Роса. Неколико сати касније, двадесет наоружаних барки из Херцег-Новог нападоше брод, заплијенише га и са свом посадом и товаром одведоше у Нови. Спасео се само један морнар, који је извијестио млетачке власти о судбини брода и робе. Которски провидур Контарини упутио је Франческа Болицу у Херцег-Нови да потражи повраћај заплијењеног брода и робе. Кадија и новски прваци одговорише да је то роба Пуљеза, њихових непријатеља, и зато је неће вратити. Чим се Болица вратио у Котор, провидур је сјутрадан упутио тумача у Нови да се поново објасни с Турцима. Узалуд је тумач доказивао новским агама да је уље власништво млетачких трговаца. Турци су били толико нељубазни да нијесу хтјели ни да одговоре на провидурово писмо. Истина, ослободили су капетана, морнаре, па и сам брод, пошто су га претходно разоружали. Млечани су сумњали да је све то урађено са знањем херцеговачког санџак-бега који је добио доста уља на поклон.⁷¹

Због ове пљачке брода настала је велика дипломатска преписка и доказивање чије је власништво уље које је већ било потрошено. Млечани предузеше све мјере, како у самој Боки тако и на Порти, да поврате опљачкано уље. Которски провидур Контарини интервенисао је код рисанског емина који се показао вољан

⁶⁹ Исто, Котор, 15. марта 1628. Прилози писама из Херцег-Новог од 14. марта.

⁷⁰ Исто, Котор, 10. маја 1628. Прилози превода писма без датума.

⁷¹ Исто, Котор, 9. јуна 1628.

да испита случај и упути извјештај на Порту, али је захтијевао да прво разговара са бродском посадом.⁷²

Затим се провидур Контарини обрати рисанским првацима. Неки од њих, Абди Керим-ага и диздар тврђаве, издадоше потврду провидуру о злочину новинских ага. Они кажу да су се аге и старјешине Херцег-Новог, „посебно Ибрахим, азалчки ага са својим братом и синовцима и Сулејман-ефендија са својим сином, окупили и више од сто њих наоружали 14 каика које држе супротно заповијести Вашег величанства са којима чине штете и дрскости. Недавно су се усудили да нападну у пристаништу и на млетачкој обали унутар Боке један брод натоварен уљем и другом робом у вриједности од преко 10.000 талира и више. . . и одвели га у свој град“. Ага и диздар тврде да је брод власништво млетачких трговаца, иако су капетан брода и морнари под пријетњом казали да је брод из Пуље. „Али ово није једини лош поступак у односу на Млечане, које од прије много година чине речене старјешине и људи из Херцег-Новог против господе Млечана, њихових поданика и мјеста. Зарабили су једног гувернадура који је ишао за Котор с његовом породицом. Напали су, заплијенили и опљачкали разне барке и из злоће прошлих година довели су афричке гусаре да опљачкају Пераст“. По резонувању рисанских првака, њихов заштитник је херцеговачки паша Мехмед. Они захтијевају од Порте да се Новљани строго казне.⁷³

Которски провидур обрати се и херцеговачком санџак-бегу Мехмеду са захтјевом да се заплијењена роба у вриједности од 15.000 талира врати. Паша је одговорио да су му новске аге писале да је по признању млетачких људи роба власништво трговаца из Пуље. У сваком случају он ће испитати ствар, па ако се утврди да је роба власништво млетачких трговаца, све ће бити враћено.⁷⁴

Тих дана опљачкан је један турски трговац у Венецији. Новске аге одмах уложише протест которском провидуру Контаринију. Они кажу да је трговац Дурак Хоџа опљачкан усред Венеције „под крилима узвишеног принципа и господе млетачке, гдје је до сада дијељена правда како хришћанима тако и Турцима, невинима и кривима. Да се ове ствари догађају у земљама и градовима млетачким, тада би тражили правду код узвишене господе млетачке, али пошто се ове ствари догађају у Венецији, мјесту правде, шта ће се тек догодити у другим мјестима?“. Оштар протест разбојника који се прерушавају у невинашца која никада нијесу никоме нанијели никакво зло. Аге захтијевају од провидура да опомене своју владу да се убудуће овакве ствари не понављају. На ову оптужбу новских првака провидур Контарини им је одговорио равном мјером. Он каже: и када би било тачно то што они

⁷² Исто, Котор, 9. јуна 1628.

⁷³ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 33, Котор, 20. јуна 1628. Прилог из Рисна од 16. јуна.

⁷⁴ Исто, Котор, 31. августа 1628. Прилог писма без датума.

тврде, не би писао дужду, „док ви прво не вратите оно што држите у рукама, а све је млетачко власништво. Чудимо се овој вашој смјелости да уопште не помињете убиство које сте на добру вјеру и у времену доброга мира починили и из нашег пристаништа отели марцилијану и робе на њој у вриједности од 20.000 реала. У Венецији је увијек прављена правда. Ако се обратите Порти, наћи ћете правду коју нијесте очекивали“, поручује им провидур.⁷⁵ Новљани су се баш најмање плашили Порте. У то су се Млечани могли увјерити и раније и сада.

Док је которски провидур водио преписку с Турцима, баило је у Цариграду улагао све напоре код турске владе да се предузму потребне мјере за враћање заплијењене робе. Порта је прво упутила једног чауша у Херцег-Нови да испита спор који је настао због отимања робе.⁷⁶ Од доласка чауша није било никакве користи. Млечани покренуше питање враћања робе и код босанског паше Мехмеда. Он је одговорио провидуру да су Новљани заплијењено уље продали, а они који су учествовали у пљачци нестали су из Херцег-Новог. Паша каже: „У рукама оних из Херцег-Новог нема ништа од уља. Исти они из Новог осјећају непријатност због оних који су пошли и више се не могу наћи“. Према пашиним ријечима, Новљани су обећали да ће као противувриједност за заплијењено уље предати Млечанима 1500 стара жита и да је он лично упутио човјека у Нови да што прије испоручи жито.⁷⁷

Млечани у почетку нијесу били спремни на овакво обештећење, али напokon су били принуђени да га прихвате. Још једино су могли да се споре с Новљанима о висини обештећења. У Херцег-Нови је дошао Франческо Болица да преговара о обештећењу у присуству калидибаше босанског паше. Новски прваци су одлучили да предаду 1700 венецијалских стара жита „као сатисфакцију за речено уље и друге штете нанијете броду“. Утврђено је да Новљани одмах уруче 500 стара, 600 стара у вријеме прве жетве, а остатак идуће године. Ову изјаву, коју је писао на српскохрватском језику Михаило Кувелић, потписало је пет новских првака.⁷⁸ Тако су на крају Млечани добили неку мршаву надоканду.

Венеција није пропустила прилику да Порти укаже на опасност од турских фуста из Херцег-Новог и да захтијева њихово уништење. Султан је упутио ферман босанском паши да се забрани изградња каика у Херцег-Новоме и разоружају све фусте.⁷⁹ Кајмакам Реџеп-паша такође је писао босанском паши да Новљани, „супротно добром миру, хоће да направе фусте и каике и да наоружају речено бродовље да би наносили штете млетачким поданицима и крајевима“. Зато је изашло царско наређење „да се

⁷⁵ Исто, Котор, 18. јула 1628. Прилози писама од 11. и 12. јула.

⁷⁶ Исто, Котор, 22. октобра 1628.

⁷⁷ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 443, Задар, 11. августа 1629. Прилог пашиног писма.

⁷⁸ Исто, Задар, 4. јануара 1630. Прилог писма без датума.

⁷⁹ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 444, Крк, 24. маја 1630.

униште све њихове фусте и каици, ако почну да наоружавају оне фусте које су до сада изградили“.⁸⁰ Била је то још једна узалудна заповијест са Порте.

У току двије идуће године Турци су радили на подизању једног бастиона у Херцег-Новом, високог шест корака.⁸¹ На прољеће 1632. у граду је боравио мјесец дана босански паша Мехмед по наговору новског аге Ибрахима Шабановића. Паша је добро оглобио Новљане. Послије одласка лашине војске, Ибрахим-ага Шабановић морао је да напусти Херцег-Нови и са породицом је прешао у Улцињ. Ту је набавио двије фусте и почео да гусари, наносећи велику штету трговцима и другима. Затим се вратио у Боку и двије миље далеко од Херцег-Новог подигао једну кулу одакле је почео да пљачка.

Двадесет новских првака једнодушно су тражили да се Ибрахим-бег убије, а његова кула сруши.⁸² Шабановић је био отпадник од својега сталежа, зато они устају против овог самовољног крцалије и траже интервенцију Порте. На њега су се такође жалили Турци из Скадра, Бара и Улциња. Код Бара млетачке галије ухватише један гусарски брод на коме је био Ибрахим-бег и чим су га препознали, одмах га пустише, али робу у вриједности од 5000 аспри заплијенише.⁸³ Из ове чињенице, да су Млечани пустили једног гусара на којег су се Турци толико жалили, може се закључити да је Ибрахим-ага плијенио само турске трговачке бродове.

Ибрахимов син, Фазли-ага, живио је и даље у Херцег-Новом. Он се заузимао код Млечана да се роба заплијењена на броду његовог оца врати или надокнади. Када је босански паша био с војском против Брдаја, Фазли-ага је био у његовој војсци. „И док сам био у Подгорици, стигох у Котор да нађем Вашу узвишеност и изложих вам оно што су ваше галије учиниле против мога оца“, каже Фазли-ага у писму генералном провидуру.⁸⁴ Можда Млечани никада нијесу надокнадили аги штету, јер је његов отац био у немилости код свих Турака.

Ускоро се догодио један инцидент који умало није помутио добре односе између Венеције и Порте. У јесен 1638. гусарска флота од 16 бродова са сјеверноафричких обала упала је у Јадранско море и доспјела надомак Херцег-Новог с намјером да поново уђе у Бококоторски залив, али се због лошег времена морала вратити. Млетачке галије открише гусарску флоту и стадоше да је гоне. Гусари се спасоше бјекством и склонили се у Валону. Млетачка флота блокирала је Валонски залив. Вијест о

⁸⁰ Исто, Крк, 24. маја 1630. Прилог писма без датума.

⁸¹ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 447, Са галије 30. августа 1631, и *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 448, Задар, 17. јуна 1632.

⁸² А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 448, Задар, 30. марта 1632. Прилог писма новских првака без датума.

⁸³ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 450, Задар, 1. септембра 1634. Прилог документа од јула.

⁸⁴ Исто, Задар, 1. септембра 1634. Прилог писма без датума.

блокади гусарске флоте брзо се пронијела по Средозменом мору, па је чак и шпанска флота долазила са жељом да уништи гусаре, али то Млечани нијесу дозволили, сматрајући да је плијен њихов. Гусарска флота остала је блокирана 40 дана. Када Пераштани дознаше да су гусари скоро ухваћени, брзо опремише своје каике и заједно са другим Бокељима упутише се према Валони да се освете својим крвницима. Пераштани, и поред артиљеријске ватре са гусарских бродова, јурнуше право на њих, испеше се на бродове и у освјетничком бијесу убише све гусаре које затекоше на бродовима. Цијела гусарска флота била је потопљена. Млетачке галије помогле су Пераштанима артиљеријом приликом јуриша.

У Цариград је стигла вијест да је млетачка флота напала султанов град. Млечани одмах набавише потврде од новских првака, којима се изјављује да је млетачка флота само гонила гусаре. У једној таквој потврди истиче се да приликом напада на гусаре млетачка флота „није опалила ниједан метак, а још мање нанијела штету реченом граду Валони, тежећи једино уништењу афричких гусара, пошто су посумњали у долазак друге флоте, која би заплијенила гусарске бродове, што би се заиста и догодило“.⁸⁵ Остале потврде су сличног карактера.⁸⁶ Све се завршило без већег потреса. На Порти су се помирили са чињеницом да је уништена флота сјеверноафричких гусара. Пераштани се осветише својим крвним непријатељима, али се у ствари никада нијесу опоравили од њиховог напада.

III

Цијела албанска обала постала је гусарско легло. Од Улциња до Валоне свуда је било гусара који су плијенили млетачке трговачке бродове и наносили штете њиховим поданицима. Зато долази до многих сукоба између Бокеља и Албанаца, иако не тако често као са Новљанима. За поморце су били најопаснији улцињски гусари.

Од почетка XVII вијека Улцињ се развија у трговачки и гусарски град. Други албански град, чувен по гусарима, био је Драч. Млечани су стално интервенисали на Порти да се разоре опака гусарска гнезуда у Албанији. Тако, крајем 1602. године Баило је добио ферман и увјеравања да ће драчки гусари бити уништени. Драчани су наносили велику штету свим морепловцима, а нарочито Пераштанима, Будванима и Паштровићима „због сталне трговине у Албанији“. Которски провидур Молин сумњао је да ће царска заповијест бити извршена, као и многе

⁸⁵ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 453, Задар, 20. новембра 1638. Прилог потврде десет новских првака без датума.

⁸⁶ Исто, Задар, 13. новембра 1638. Прилог потврде новског кадије, и Котор, 28. новембра 1638. Прилог потврде емина и назора Херцег-Новог и Рисна.

друге, па је својој влади у Венецији препоручивао да млетачка флота уништи драчке гусаре.⁸⁷

Драчки гусари и даље продужише да плијене млетачке бродове. Послије царског наређења заплијењена су још два венецијанска брода. Тада је по наређењу Порте хехаја елбасанског санџак-бега дошао у Драч да интервенише да се бродови и роба врате, али га гусари убише. Његов брат, Мустафа Хусеин, спремио је војску против Драчана, али се они утврдише у пристаништу, тако да им царска војска није могла ништа. Мустафа је писао которском провидуру да Млечани упуте флоту, да заједничким снагама униште гусаре.⁸⁸

Сигурно да Млечани нијесу могли прихватити овај позив. Али то показује да је Порта била немоћна пред гусарима и да није могла предузети ниједну практичну мјеру против њих. Од тада ће самовоља албанских гусара потрајати пуна два вијека.

По писању истог провидура Молина, Улцињани су наносили велике неприлике Бокељима „да се уистину може рећи да су постали неподношљиви“. Крајем 1602. године Улцињани залпјенише једну будванску фрегату, која се испред гусара склонила у њихов град. Брод и робу су задржали, а посаду предали гусарима. Провидур Молин захтијевао је од улцињских првака да врате брод и робу.⁸⁹ Послије тога за извјесно вријеме запажа се опадање активности улцињских гусара.

Млетачки поданици, кад год су могли, одговарали су гусарима равном мјером. У ствари, био је то један мали и стални рат. Једном су се новски прваци жалили дужду да подеста Будве задржава турске трговачке бродове. Он је зауставио један брод из Санта Мауре који је пловио за Венецију, али због супротног вјетра пристао је у Будву. Подеста Будве задржао је брод зато што је на њему било једно сидро млетачког поријекла. Са морнарица је поступио као да су гусари, а трговци су се од страха разбјежали. Новски прваци тврде да брод није био гусарски, да је сидро купљено у Венецији за 1000 дуката и напокоћ да је поступак предсједника Будве супротан добросусједским односима између Турске и Венеције. Новљани моле дужда да смијени ректора Будве и да пошаље „другога на његово мјесто, да (буде) повољан и пријатељски расположен према (турским) поданицима и да има обзира за очување и јачање доброг мира, љубави и пријатељства које постоји између царског величанства нашег најчеститијег цара и Ваше узвишене личности“. Докуменат је потписало седам новских првака.⁹⁰

Упркос повременим испадима млетачких поданика који су били заинтересовани за очување мира с Турцима, улцињски гу-

⁸⁷ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 1, Котор, 14. децембра 1602.

⁸⁸ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 5, Котор, 5. октобра 1605. Прилог писма без датума.

⁸⁹ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 1, Котор, 2. јануара 1603.

⁹⁰ А. С. В., В. С., ф. 87, Цариград, 4. VIII 1619. Прилог писма без датума.

сари наносили су више штете Бокелима него ови њима. У ствари, Бокели као трговци само се бране од гусара и све њихове акције су покушаји да приморају Улцињане да им врате заплијењени брод или робу. Септембра 1627. Улцињани ухватише двије млетачке барке које су товариле жито у Албанији.⁹¹ Из Венеције је наређено которском провидуру да од улцињских првака тражи враћање заплијењених бродова и да ради на измирењу Будвана и Улцињана. Провидур Контарини обрати се новским првацима и од њих је добио двије потврде против Улцињана за турску владу. Мехмед, кадија Херцег-Новог, каже да Улцињани „како аге и старјешине, тако и други из реченог мјеста, ујединили су се и окупили заједно са другим зликовцима и има већ двије или три године, направили су десет или петнаест каика и наоружаних барки“. Овом флотом нападају бродове и трговце на мору, а нарочито Пераштане, Которане и Будване. Кадија захтијева да се Улцињани строго казне.⁹² Такође новске аге и капетани оптужише Улцињане на Порти. У том документу се каже да Улцињани својим баркама „спречавају слободан пролазак и трговину, нападајући на мору са реченим баркама, плијене бродове, робу и сваку трговину и нико се не усуђује да прође поред Улциња, осим много миља далеко поред реченога града.“⁹³

Из Цариграда је дошла заповијест да се заплијењени бродови врате, али Улцињани нијесу много марили за царско наређење. Када је скадарски паша долазио у Грбаљ, которски провидур Контарини упутио је код њега Франческа Болицу да интервенише код паше да Улцињани врате заплијењене бродове. Када су се Млечани увјерили да не могу дипломатским путем издјештовати повраћај бродова, провидур је наредио да се у Котору заплијене два улцињска брода, натоварена житом, сматрајући да је то једини начин да се Улцињани приморају да врате заплијењене бродове и робу.⁹⁴

Улцињани су били изненађени овим поступком которског провидура, сматрајући да је то супротно ранијем договору и разговору које су имали с млетачким капетаном мора. Улцињски прваци упутише два писма подести Будве, оптужујући њега и остале млетачке руководиоце да су одговорни што је дошло до затегнутости. Они тврде да је неком Улцињанину отето 330 реала „који нема никакву кривицу, него сте му то отели на божју вјеру“. У другом писму предсједнику будванске комуне, улцињске аге захтијевају да им се новац врати „који толико времена држите и нећете да га пошаљете пошто знате да је од стране господина капетана Јадрана дошао кавалијер Болица са гувернадуром Стефаном Солиманом из Будве да углаве мир и сложили су се да се

⁹¹ А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 441, Трогир, 6. октобра 1627.

⁹² А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 32, Котор, 3. јануара 1628. Прилог потврде без датума.

⁹³ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 33, Котор, 15. марта 1628. Прилог без датума.

⁹⁴ Исто, Котор, 20. јуна 1628.

преда дио уља и дио соли, али нико није дошао да то узме, као што смо говорили. Ми остајемо у вјери, а ви ако нећете, чините што вам је воља“. На крају Улцињани опомињу Будване да ако им не врате новац, „први пут кад се сретнемо, не очекујте добро од нас“.⁹⁵ Била је то незгодна опомена гусара који су са ријечи брзо прелазили на дјела. Напокон, сукоб Будвана и Паштровића с Улцињанима завршио се умиром.

Са Баранима Бокелји нијесу имали много сукоба. Паштровићи, погранична млетачка комуна, чешће су се кавжили с Баранима, али ријетко око граница. О Бару ваља изнијети једну чињеницу. Католичко становништво Бара за пуних 60 година није било угрожено у својим вјерским правима. Одједном, барски Турци су почели да претварају хришћанске богомоље у џамије. Которски провидур Франческо Тјеполо јављао је својој влади у Венецији како су 7. марта 1631. године кадија и барски прваци „претворили у џамију цркву звану Св. Марија изван оног града, која је служила хришћанима католичке вјере, бацајући на земљу свете иконе, а у ватру статуе и слике светаца, бјеснећи чак против мртвих, јер су њихове кости ловалили из гробница и бацили псима“. Турци су конфисковали сва црквена добра и запријетили католицима смрћу ако не пређу на ислам. Католичко становништво Бара упути писмо млетачком амбасадору у Цариград, тражећи од њега заштиту.⁹⁶ Били су то мучни дани за католичко становништво Бара које је било изложено вјерском прогањању Турака.

IV

Поред сукоба Бокелја с Турцима из Херцег-Новог, Улциња и других албанских градова, млетачки поданици, а у првом реду Которани, гложили су се са Црногорцима због граница. Ти имовински спорови разних црногорских племена и млетачких поданика су честе појаве у првој половини XVII вијека. Они су много старији него што за њих знамо; вјероватно потичу из времена независности Црне Горе. У друштвеним условима када је земља била главни извор богатства, сваки комадић земље био је светиња. С много упорности обје заинтересоване стране настоје да спорно земљиште задрже. Сукоби око земље смјењују се разним погодбама, али никада не престају. Када изгледа да су се стране умириле, сукоб се разбукти још жешћом снагом. Није то био гранични сукоб између двије граничне државе, него борба њихових поданика око спорног земљишта. Венеција се редовно јавља као заштитник интереса својих поданика, док Турци то раде повремено, када им се заинтересована страна обрати, било Црногорци или Млечани, који од Порте траже гаранцију да ће њени поданици поштовати одлуке своје владе. Према млетачким изворима, обично

⁹⁵ Исто, Котор, 18. јула 1628. Прилози писамa улцињских ага без датума.

⁹⁶ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 36, Котор, 7. марта 1631.

су Црногорци узурпатори земље Св. Марка, што наравно не мора бити тачно.

Уколико је неко млетачко село било изолованије, утолико је теже одолијевало притиску сусједних турских поданика. Црногорци и Грбљани куповином или другим путем запосједају имања на млетачкој територији, што је представљало опасност за Млечане да је изгубе, јер је важило правило: чији поданик, онога и земља. Тако је у Љешевећима, селу под млетачком влашћу, некада било 35 кућа, док су почетком 1605. остале свега 23 породице под млетачком влашћу, а 13 су запосјели Грбљани, који су их држали без икаквог пореза, пошто су били турски поданици. Которски провидур Брагадин издао је проглас да сви Грбљани који посједују имања на млетачкој територији имају у року од шест мјесеци да се населе на своја имања и плаћају уобичајене таксе. „У противном биће лишени својих добара“.⁹⁷

Највише сукоба око граница било је између Шпиљара и Његуша. У оваквим пограничним сукобима, на захтјев Млечана, интервенисала је и Порта. Дугогодишњи спор између Шпиљара и Његуша често је изношен пред црногорског кадију, скадарског санџак-бега, па чак и пред Порту. Било је убистава, рана, крви, уништавања имовине и другог. Обично су се уништавали усјеви на спорној земљи, а чешће, из освете, и на неспорној.

Било је још доста сукоба између Мајињана и Будвана. Због ових сукоба Млечани се готово редовно обраћају Порти, тражећи правну и стварну заштиту султана у имовинском спору с њиховим поданицима. Без много испитивања стварног стања на терену, Порта је излазила у сусрет Млечанима. Много фермана је из Цариграда упућено црногорском кадији да спор ријеша у корист Венеције. У сукобу између Мајињана и Будвана због спорног земљишта, Млечани се обратише Порти. Султан је упутио ферман кадији Црне Горе којим је тобоже ријешен спор између Мајињана и Будвана. У ферману се каже да Мајињани „претендују да је земља њихова, зато је један или два пута мојом царском заповијешћу овај сукоб сређиван и наређено је да је речено спорно земљиште у границама млетачким и пошто је утврђено да Будвани посједују и уживају речну земљу“, султан наређује да будуће ни Мајињани не прелазе границу и не досађују Будванима за спорно земљиште.⁹⁸

Одговор Мајињана на султанов ферман био је да су напали млетачку територију. Да се сукоб не би проширио, которски провидур је понудио Мајињанима умир. Обадвије стране начелно су се сложиле да спор пресуде: кадија Црне Горе, Виченцо Пелегрини, которски племић и војвода збора св. Михаила. Мајињани се предомислише и одбише учешће кадије Црне Горе. Затим су

⁹⁷ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 4, Котор, 12. фебруара 1605.

⁹⁸ А. С. В., В. С., ф. 73, Цариград, 19. маја 1612. Прилог фермана без датума.

кнез и судије Мајињана дошли у Котор, али нијесу хтјели да чују ни за какву нагодбу. Штавише, Мајињани запријетише да ће се тужити Цариграду на Будване који су ранили једног њиховог земљака.

Када је кадија дошао са Црногорцима у Грбалъ због чишћења солана, которски провидур му достави царски ферман. Кадија је одговорио да ће извршити заповијест, али сада то не може док се не врати једна делегација Мајињана из Цариграда, која је тамо пошла да оспори млетачке аргументе у спору око земљишта.⁹⁹

Тако је спор између Мајињана и Будвана и даље остао отворен, упркос царском ферману. Сукоби су се и даље ређали с обостраним жртвама. Напокон, по наређењу Порте, скадарски санџак-бег Мустафа са 100 људи пође на Мајињане да их примора да поступе по царском наређењу. Мајињани дочекаше пашу с оружјем у руци. У сукобу су погинула два Мајињанина, а два пашина човјека су била рањена. Тада Турци почеше да сијеку винограде и лозе а Мајињани да преговарају с пашом. На преговоре је дошао кнез с најугледнијим људима, али их је паша на вјеру ухватио, везао и одвео са собом у Бар, гдје их је чекао колац.¹⁰⁰

Тако је под пријетњом колца и ужета дијељена правда Мајињанима. Они уз жртве одбише да изврше царску заповијест. Послије тога Млечанима није остало ништа друго него да путем умира среде односе својих поданика с Мајињанима. Обадвије стране пристадоше да сукоб ријеши умирни суд „према обичају земље са 24 арбитра“. Послије три дана рада, у присуству которског провидура, 7. маја 1620. умирни суд је донио пресуду да спорно земљиште припадне Будванима. Мајињани обећаше да више неће полагати никакве претензије на ту земљу. Тако је путем обичајног права ријешен стогодишњи сукоб млетачких и турских поданика.¹⁰¹ Тамо гдје царски фермани нијесу помагали, помогло је обичајно право.

Изгледало је да је сукоб око земље између Будвана и Мајињана коначно скинут с дневног реда. Међутим, када Будвани убише једног Мајињанина, страсти се поново разбукташе. Рођаци убијеног поново покренуше питање граница. Мајињани упутише једну делегацију код султана у Дринопоље и добише ферман којим се налаже кадији Црне Горе да ревидира границу у корист Мајињана. Касније се делегати предомислише и ријешилише да се нагоде с млетачким амбасадором у Цариграду. Међутим, кад су се вратили кући, Мајињани дигоше велику галаму против Будвана. Објављен је ферман и окупио се велики број Црногораца на челу са хеџајом херцеговачког санџак-бега и црногорским кадијом. Та права војска крену према Будви с намјером да нападне

⁹⁹ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 11, Котор, 5. јуна 1612.

¹⁰⁰ А. С. В., Dalm. Rett. ф. 14, Котор, 24. априла 1615.

¹⁰¹ А. С. В., Dalm. Rett., ф. 22, Котор, 13. маја 1620.

млетачку територију. Заузимањем которског провидура и Болице није дошло до крвопролића. Као што видимо, довољно је било једно убиство па да се покрену стари спорови за које се сматрало да су ликвидирани.¹⁰²

Још је било много крви и сукоба између Црмничана и Паштровића због дијела планине зване Пресјека. Убиства, уништење усјева, тужбе Цариграду, за извјесно вријеме не скидају се са дневног реда. Крајем августа 1612. Паштровићи запалише жито засијано на земљи на коју су полагали право Глуходољани. Скадарски санџак-бег жалио се на Паштровиће которском провидуру Соранцу, па је чак пријетио да ће их напасти. Провидур је одговорио да та земља припада Паштровићима и о овоме одмах извијестио баила у Цариграду.¹⁰³

Сукоб се и даље настављао с уништавањем имовине. Глуходољани упутише једну делегацију у Цариград да се жале на Паштровиће. Кад стигоше тамо, ипак навратише до баила. Глуходољани су се жалили, како каже баило, „да су речени Паштровићи запосјели пасишта у селу Пресјека, која су од давнина посједовали Глуходољани. Када су хтјели да посједну пасишта, око 3—400 наоружаних Паштровића им се супроставило“. Глуходољани су се још жалили да су им Паштровићи запалили жито у пољима и 25 кућа.¹⁰⁴

Сукоб се продужавао без наде на смирење. Када је скадарски санџак-бег Мемидолазио у Грбаљ због солана, код њега дођоше Црмничани да се жале на Паштровиће. Мемидо-бег се обрати провидуру Контаринију да се заузме да се сукоб оконча. Било је ријешено да се жетва са спорног земљишта подијели на два једнака дијела и даде на чување једном Паштровићу и једном Црмничанину. Овим су обје стране биле задовољне. Али Црмничани, охрабрени арчем који су добили од скадарског санџак-бега „да пођу у Цариград и да се жале Порти о томе, већ су отпутовали — каже провидур — а ја сам одмах извијестио баила о свим појединостима“.¹⁰⁵ Има још вијести о овоме сукобу који се никако није приводио крају. Напокон су се и црногорски кнезеви жалили провидуру на Паштровиће, пријетећи да им неће дозволити да покупе љетину са спорне земље.¹⁰⁶ И овај дугогодишњи спор касније је ријешен умиром.

Затим, било је доста личних сукоба и убистава између млетачких и турских поданика, нарочито Будвана и Грбљана. Из освете, млетачки поданици су знали да понекад оштете султанове солане у Грбљу. Када је средином јуна 1636. црногорски кадија с кнезовима и људима из Црне Горе дошао у Грбаљ због убичаје-

¹⁰² А. С. В., *Prov. gen. in Dalm. et Alb.*, ф. 450, Задар, 10. августа 1634.

¹⁰³ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 11, Котор, 5. септембра 1612.

¹⁰⁴ А. С. В., В. С., ф. 82, Цариград, 18. децембра 1616.

¹⁰⁵ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 20, Котор, 13. и 22. јуна 1619.

¹⁰⁶ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 32, Котор, 20. јула 1627.

ног чишћења солана, емин Грбља жалио се которском провидуру на млетачке поданике да су пустили више воде у солане, тако да Црногорци нијесу могли обавити свој посао. Кадија и емин нијесу издали потврду Црногорцима о свршеном послу, због чега су ови били бијесни. Око 3000 искупљених Црногораца пријетило је млетачким поданицима мачем и уништењем.¹⁰⁷

Поред сукоба око граница било је доста узајамних убистава између млетачких поданика и Црногораца. Када Млечани нијесу показивали спремност да исплате крвнину, Црногорци су се жалили у Цариграду. Тако је крајем 1610. у главном турском граду боравила једна делегација црногорских главара, тражећи од Порте да примора Млечане да им плате крвнину за пет убијених Црногораца. Делегати су преговарали и са баилом, који им обећа да ће писати у Венецију да се ово испита. Од петорице убијених, двојица су били Његуши, двојица са Бјелоша, док се петоме не зна уже поријекло. Међутим, Његуши су иступили у име свих оштећених и стално инсистирали код которског провидура да се исплати крвнина. „Због овога је прошлих дана — пише провидур — био код мене њихов кнез са још једним старцем и подсјетили су ме на ово“. Провидур је изјавио да је спреман да исплати крвнину под условом да представници Његуша даду писмену изјаву „да други немају никаквих претензија осим њих. И тако су се задовољили, направили ми потврду, печатали је својим печатима и потписали је двојица свједока“. Било је уговорено да се у року од 10—15 (дана) састане умирни суд од 24 човјека. Которски провидур упутио је изјаву двојице Његуша у Цариград.¹⁰⁸

Већ од почетка XVII вијека запажа се пасивни отпор Црногораца према турској власти. Ипак, Црногорци редовно плаћају харач, осим у изузетним приликама, изазваним важним догађајима. Тако, на вијест о смрти султана Османа 1622. године, многа брдска и црногорска племена дигоше главу. Тада је око 800 Климената пошло у четовање. Допријеше до срца Херцеговине, али ту су били поражени; погинуло је 90 Климената. Одатле се устремише на Рожај гдје све сасјекоше што им је пало шака.¹⁰⁹

Грбљани, Црногорци и Мајињани одбише да плате харач скадарском санџак-бегу. Отворено су поручивали паши да дође и узме харач. Скадарски паша упутио је тројицу угледних људи да покупе харач. Они подигоше шаторе у Будванском пољу, али их Црногорци сасјекоше и њихове лешеве оставише несахрањене. То је изазвало скадарског санџак-бега да спреми војску против Црногораца и Грбљана.¹¹⁰

¹⁰⁷ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 41, Котор, 20. јуна 1636.

¹⁰⁸ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 9, Котор, 9. јануара 1611.

¹⁰⁹ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 26, Котор, 15. јула 1622.

¹¹⁰ Исто.

Промјене у Цариграду осјетише се и у Црној Гори. Смијењен је црногорски кадија. Он се жалио у Цариграду да су му Црногорци опљачкали кућу док је још био у Црној Гори. Због овога је цариградски муфтија наредио да се похapse неке црногорске писмоноше у Цариграду. Остале писмоноше које нијесу биле ухапшене молиле су баила да их заштити али он је то одбио. Ово је огорчило Црногорце. Главни црногорски главари дођоше код которског провидура да му изразе негодовање и саопште да Црногорци неће више носити пошту у Цариград, док се не докаже невиност ухапшених писмоноша. Которски провидур одмах предузе кораке код новог црногорског кадије, упути му поклон и замоли га да направи арч о невиности ухапшених писмоноша.¹¹¹ Ово је био опасан преседан за црногорске писмоноше. Од тада Порта се неће устручавати да хапси црногорске писмоноше у Цариграду, када је тиме требало уцијенити Црногорце.

*
*   *

Проучавање историје Боке Которске под млетачком влашћу још је у фази архивског истраживања, па би због тога још било прерано доносити неке закључке ма о којем проблему историје Боке овог доба. Оно што нам данас, на основу познате грађе, може изгледати као непобитно доказано, већ сјутра новом грађом може бити демантовано или превазиђено. Једна чињеница остаје непобитна: да нема ниједне тако мале земље на нашој данашњој националној територији, под туђом влашћу, која има тако разноврсну и богату прошлост као Бока. Проблеми просто маме. За сада можемо више наслутити њихове контуре него продријети у њихову суштину. Зато је овај чланак само један корак у освјетљавању неких питања из историје Боке Которске.

Из изнијетог материјала јасно се уочава да је територија Боке Которске попримте честих сукоба између двије сусједне државе и њихових поданика. Није то била борба која је до крајности заоштравала односе и створила неподношљиви живот између два облика живота. Лијепо се запажа како се ова два свијета навикавају један на други и живе један поред другог. Испод коре млетачке и турске власти у Боки бујају народни живот и обичаји. Што Бока Которска за два вијека није постала крвава крајина између два страна завојевача, има највише да се захвали чињеници да је под њиховом влашћу живио један исти народ, који је могао наћи заједнички језик. Турци и Млечни су дијелили Боку, али ју је наш народ обједињавао, без обзира на затвореност тих малих друштава, с једне, и млетачко-турске границе у Боки Которској, с друге стране.

¹¹¹ А. С. В., *Dalm. Rett.*, ф. 26, Котор, 4. децембра 1622.

R É S U M É

Dr Gligor Stanojević

SUPPLÉMENTS À L'ÉTUDE D'HISTOIRE DE BOKA KOTORSKA
EN PREMIÈRE MOITIÉ DU XVII SIÈCLE

Dans cet article, écrit exclusivement sur la base d'un matériel jusqu'à présent inconnu et non utilisé pour les études et qui se trouve aux Archives d'Etat à Venise, l'auteur traite plusieurs problèmes d'histoire de Boka à cette période. Il fait remarquer l'importance politique de la division de Boka entre deux conquérants étrangers: Venise et Turquie, et il conclut que Boka fut à cette époque la scène de fréquents conflits d'intérêts des deux Etats voisins et de leurs sujets. Mais ce conflit n'a aiguisé ces rapports jusqu'à l'extrémité ni créé une atmosphère insupportable entre deux formes de la vie qui s'excluaient. Les intérêts économiques des sujets vénitiens et turcs et leur unité ethnique étaient un facteur décisif pour qu'un petit territoire comme Boka ne fût pas devenu une frontière sanglante entre deux conquérants étrangers comme c'était le cas dans d'autres contrées limitrophes entre Venise et Turquie. L'auteur examine l'importance que Boka a eu dans les rapports entre Venise et Turquie.

Dans l'article sont donnés des renseignements utiles d'une suite de questions sur la vie économique, politique et culturelle de Boka Kotorska sous la domination vénitienne et partiellement d'une partie de Boka sous le pouvoir turc, surtout en ce qui concerne Herceg-Novî et le Montenegro.